

Povinnosti státu na úseku psychiatrie vyplývající z Evropské úmluvy o lidských právech

Petr Konůpka

Kancelář vládního zmocněnce

Brno, KVOP, 10. října 2017

Obsah příspěvku

- Proč je Evropská úmluva o lidských právech relevantní („Úmluva“)?
  - *upravuje oblast zdravotnictví*
  - *závažnost*
- Co z Úmluvy na úseku psychiatrie pro státní orgány vyplývá?
  - *regulace; kontrola; vyšetřování*
- Povinnost prevence (kontrola)
  - *předmět kontrol*
- Příklady špatného zacházení v psychiatrické léčebně
  - *omezovací prostředky*
  - *podmínky a léčba při nedobrovolné hospitalizaci (ochranném léčení)*
- Povinnost účinného vyšetřování
  - *kdy lze věc vyřídit jako stížnost, kdy nutno předat orgánům činný v trestním řízení*

Evropská úmluva o lidských právech

- **Upravuje oblast poskytování zdravotních služeb**
  - žádná přímá zmínka v textu Úmluvy
  - obsah práv a svobod konkretizován v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva („Soud“)
  - např.: podmínky nedobrovolné hospitalizace; materiální podmínky a režim v psychiatrických léčebnách; nedobrovolná léčba; používání omezovacích prostředků; povinné očkování; domácí porody
- **Závazná a přímo použitelná**
  - tak, jak ji vykládá Soud, a to jak v rozsudcích proti České republice, tak i proti jiným státům (nález sp. zn. I. ÚS 310/05, 15. 11. 2006)
  - lze použít přímo jen Úmluvu
- **Součást ústavního pořádku**
  - tzv. „konkurzní“ nález Ústavního soudu (Pl. ÚS 36/01, 25. 6. 2002)
  - zákony musí být vykládány v souladu s Úmluvou

Povinnosti státu vyplývající z Úmluvy

- **Regulace**
  - právní předpisy
  - vnitřní předpisy
  - udělování oprávnění
- **Kontrola**
  - předcházení závažných zásahů do práv zranitelných skupin osob
- **Náprava**
  - účinné vyšetřování (hájitelného tvrzení špatného zacházení)
  - občanskoprávní náprava či správní postih

Povinnost kontroly na úseku psychiatrie (1)

- Čeho se zejména týká?
  - použití omezovacích prostředků vůči zranitelným osobám
  - poskytování zdravotních služeb, materiální podmínky a režimová opatření v případech nedobrovolné hospitalizace (včetně ochranného léčení)
  - jednotící prvek:
    - situace, kdy stát svěřil poskytovatelům zdravotních služeb oprávnění omezit svobodu či užít sílu

Povinnost kontroly na úseku psychiatrie (2)

- *Storck proti Německu*, č. 61603/00, 16. 6. 2005
  - nedobrovolná hospitalizace a léčba 18-ti leté ženy
  - právní hodnocení Soudu:
    - povinnost přijmout přiměřená a vhodná opatření k zajištění a ochraně práv před zásahy ze strany poskytovatelů zdravotních služeb (§ 88, 100–102)
    - opatření *ex post* nejsou dostatečná (§ 104); stejně tak nestačí samotná právní regulace a udělování povolení k činnosti (§ 105)
    - osoby s duševní poruchou jsou zranitelné, často nejsou schopny hájit svá práva (§ 104)
    - závěr: stát musí jednat preventivně a z vlastní iniciativy – pravidelné kontroly v psychiatrických zařízeních (*v dané věci zavedeny až 3 měsíce poté*; § 106)
    - porušení článku 5 (nedobrovolná hospitalizace; § 107) – stejná argumentace použita i na poli článku 8 (nedobrovolná léčba; § 149)
  - stejné zásady se *a fortiori* uplatní i na poli článku 3 Úmluvy (špatné zacházení)

Povinnost kontroly na úseku psychiatrie (3)

- Shrnutí:

- stát je povinen provádět preventivní kontroly v přiměřených intervalech (pozitivní závazky vyplývající z článků 3, 5 a 8 Úmluvy)
- nutno k tomu přihlídnout při plánu kontrol
- potenciálně závažné zásahy do práv zranitelných skupin osob:
  - používání omezovacích prostředků
    - [metodické stanovisko](#) Ministerstva zdravotnictví (1. 7. 2016)
  - podmínky a režim při nedobrovolné hospitalizaci (ochranném léčení)
    - dozor státního zastupitelství
      - dnes není zakotven v právních předpisech
      - podnět Rady vlády pro lidská práva
  - krajské úřady

Používání omezovacích prostředků

- *Bureš proti České republice, č. 37679/08, 18. 10. 2012*
  - kurtování 22 letého muže na protialkoholní záchytné stanici
  - posouzení Soudem:
    - tíseň způsobená kurtováním a fyzické útrapy – závažnost dosahující nelidského a ponižujícího zacházení
    - kurtování je primárně užitím síly – kritériem oprávněnosti použití je nezbytná nutnost
    - zjištěné nedostatky (porušení článku 3 Úmluvy)
      - nedostatečné důvody (neklid, obrana proti aplikaci kurtů)
      - nezkoušeny alternativy (rutinní praxe)
      - neprováděny dostatečné kontroly
      - nevedeny řádné záznamy
  - v dokumentaci nutno zaznamenat i důvody pro nepoužití alternativ

Ochranné léčení

- *Dvořáček proti České republice, č. 12927/13, 6. 11. 2014*
  - ochranné léčení 36 letého muže nařízené za sexuální trestnou činnost
  - posouzení Soudem:
    - materiální podmínky a režim v psychiatrické léčebně
      - kumulativní účinek v dané věci nedosáhl závažnosti nelidského a ponižujícího zacházení
    - nedobrovolné podávání anti-androgenů
      - souhlas nebyl vynucený (absence sankcí ze strany léčebny), byť byl dán pod tlakem okolností; léčebna reagovala na výhrady stěžovatele
      - souhlas byl informovaný (s výhradami)
  - závěry vyplývající z rozsudku *Dvořáček*:
    - kumulativní účinek podmínek (nedostatek prostoru, nedostatečná možnost vycházek, špatné hygienické podmínky, izolace, apod.) může být špatným zacházením
    - nařízení ochranného léčení nenahrazuje souhlas s léčbou

Účinné vyšetřování (1)

- Kdy tato povinnost vzniká?
  - hájitelné tvrzení špatného zacházení
- Povinnost předat orgánům činným v trestním řízení
  - *M. S. (č. 2) proti Chorvatsku*
- Obsah povinnosti vykonat účinné vyšetřování
  - povinnost prostředků, nikoli výsledku
  - účinnost (důkladnost)
  - nezávislost a nestrannost
  - rychlost
  - veřejnost (zapojení poškozených)

Účinné vyšetřování (2)

- Špatné zacházení ve smyslu článku 3 Úmluvy
  - mučení
  - nelidské zacházení
    - *Zacházení, které působí ublížení na zdraví, nebo intenzivní fyzické a psychické utrpení.*
  - ponižující zacházení
    - *Zacházení které u oběti vyvolává pocity strachu, úzkosti a méněcennosti, které jsou schopny ji ponížít, pokořit či překonat její odpor.*
    - *Těž zacházení, které neprokazuje dostatečnou úctu k lidské důstojnosti člověka nebo tuto důstojnost snižuje.*
      - stačí ponížení ve vlastních očích
      - nemusí jít o úmyslné jednání
      - nemusí vzniknout újma na zdraví
      - původcem nemusí být úřední osoba

Účinné vyšetřování (3)

- Hájitelné tvrzení

- pojetí Soudu

- individuální posouzení případ od případu
    - kritéria:
      - lékařská zpráva (není nutnou podmínkou)
      - podrobnost výpovědi
      - absence vnitřních rozporů ve výpovědi
      - neměnnost v čase

- pojetí Ústavního soudu

- např. nález sp. zn. I. ÚS 1565/14, 2. 3. 2015, § 55 a 61
    - *„Za hájitelné je nutno považovat tvrzení, které není zcela nedůvěryhodné a nepravděpodobné, je možné i časově, je dostatečně konkrétní a v čase neměnné. (...) Účelem požadavku hájitelnosti tvrzení je odfiltrovat pouze zjevně nesmyslná trestní oznámení.“*

Účinné vyšetřování (4)

- Povinnost předat věc orgánům činným v trestním řízení
  - *M. S. (č. 2) proti Chorvatsku*, č. 75450/12, 19. 2. 2015
    - použití kurtování u 50 leté ženy v první den nedobrovolné hospitalizace
    - právní závěry Soudu
      - šlo o nelidské a ponižující zacházení
        - poutání nebylo nezbytně nutné
        - nezkoumány alternativy
        - nepřiměřeně dlouhé
        - nebyla účinně kontrolována
    - porušení povinnosti provést účinné vyšetřování
      - u osob s duševní poruchou státní orgány nesmí čekat na podání trestního oznámení, ale musí konat z vlastní iniciativy
      - v dané věci: dopis řediteli nemocnice přiložený k odvolání
      - odvolací soud měl k dispozici hájitelné tvrzení špatného zacházení, nepostoupil ho však státnímu zastupitelství

Účinné vyšetřování (5)

- **Problematická místa**

- odlišné pojetí úmyslu dle Úmluvy a dle trestního zákoníku
- jednotlivé aspekty nemusí dosahovat intenzity špatného zacházení, až jednání jako celek – možná odpovědnost více osob
- zdravotnický personál jedná v podmínkách, které mu vytvořil zaměstnavatel
- závěr: je na orgánech činných v trestním řízení, aby situaci posoudily

- **Obsah povinnosti vykonat účinné vyšetřování**

- povinnost prostředků, nikoli výsledku
- účinnost (důkladnost)
- nezávislost a nestrannost
- rychlost
- veřejnost (zapojení poškozených)
- shrnutí zásad (např. *Mustafa Tunç a Fecire Tunç proti Turecku*, č. 24014/05, velký senát, 14. 4. 2015; § 169-182 a 217-234)

Zdroje judikatury Soudu

- HUDOC: <http://hudoc.echr.coe.int/>
- databáze v češtině: <http://eslp.justice.cz/>
  - instruktážní video:

- [Zpravodaj KVZ](#)
- ASPI
- Soudní judikatura („žlutá sbírka“); sbírka Nejvyššího soudu („modrá sbírka“); Soudní rozhledy; Jurisprudence
- Komentář k Úmluvě (2012; *Kmec, Kosař, Kratochvíl, Bobek*)

Děkuji za pozornost.

pkonupka@msp.justice.cz